

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A gróf Karátsonyi család ősi nemessége és címérbővítései.

Midőn folyóiratunk mult februári füzetében »A gróf Karátsonyi család őse és genealogusaink« című értekezésemben szives olvasóim előtt Karátsonyi Kristóf szamosújvári magyar-örmény polgár és főbiró személyében a mai nagytekintélyű beodrai gróf Karátsonyi család ősére rámutattam s a Mária Terézia dicső királynőnk által a Karátsonyi család részére 1749-ben adományozott címérlevelet bemutattam, korántsem hittem volna, hogy szerény értekezésem megjelenését követő pár napra már a főuri család jelenlegi fejének, Karátsonyi Jenő grófnak kegyecsekélységemnek a család budapesti palotájában féltékenyen őrzött okleveleibe bepillantást enged, mely lehetővé teszi előbbi értekezésemnek tudósaink előtt addig teljesen ismeretlen újabb adatokkal való kiegészítését. E kiegészítés kizárólagos célja jelen soraimnak.

A Mária Terézia által 1749-ben Karátsonyi Kristóf részére adományozott címérlevél, — miként nem egy eredeti oklevélből meggyőződtem, — a főuri család nemességének nem legrégibb bizonságlevele. A családi traditio szerint ugyanis nemes volt az már a Mária Teréziaféle címéres nemeslevél előtt is. Igaz ugyan, hogy a főuri családnak a régibb nemességéről közvetlen tanuskodó nemeslevél után a család budapesti kéziratái között — legalább eddig — hasztalan kutattam annyival is inkább, mert a Peró Jánosféle 1735. évi felkelés, vagy a családot a mult században több ízben ért tűzvész alkalmával egyéb féltett kincsek mellett az ősi címérlevél is elveszett és megsemmisült; de a XVIII. század elejéről már több oly butorababnak, pamlagszönyeg- és himzéseknek van a grófi család birtokában, melyek annak az 1749-ik évet megelőző régibb nemességét is, daczára a nemeslevél eddigi lappangásának, kétségtelenné teszik.

A grófi családnak ezen ősi nemességéről tanuskódnak továbbá a szamosújvári örmény egyházban, melynek a Karátsonyiak kezdettől fogva oly buzgó hívei voltak, őrzött anyakönyvek is, melyekben a többi között Karátsonyi Kris-

tófnak 1723. január 31-én végbe ment esküvőjére vonatkozólag ezek olvashatók: »Nemes Karátsonyi Kristóf, nemes Karátsonyi Kristóf Gáspár fia jegyesének, a Gallicziából eredő Muchal Máriának 1723. január 31-én ezen szentegyházban esküdött örök hű éget. A szent szertartást, melynél tanúként Ákontz Tivadar fia, Gergely szerepelt, Mihály lelkész végezte.« Tehát az anyakönyvek a Mária Terézia által 1749-ben adományozott címérlevél előtt 26 évvel már előbb az általam a család őseként bemutatott Karátsonyi Kristótot atyjával, a hasonló nevű Karátsonyi Kristóf Gáspárral egyetemben ősi nemesi családból eredetteknek ismerik és vallják.

Azonban, ha az egyházi anyakönyvekből merített ezen adat is netalán elégtelen bizonyítéknak mutatkoznék, a mult században a világi hatóság részéről kiállított bizonságlevélre is hivatkozhatom, mely szintén Karátsonyi Kristófnak, sőt hasonló nevű atyjának is a Mária Terézia által adományozott címérlevelet megelőző nemességét minden kétségen kívül helyezi. Belső-Szolnok vármegyének Karátsonyi Simon és fivérei részére 1778. szeptember 31-én kiállított bizonságlevélben a többi között ezek foglalvák: »Mivel Karátsonyi Simon, Gratian és Emmanuel benyújtott bizonságlevélükben Kristófról, Adeodat, Simon és Jakab apjáról, Lukácsról, Kristóf, Emmanuel és Gratian, valamint Miklós apjáról, mindkettő Karátsonyi s míg éltek, Szamosújvár lakóiról, tökéletesen bebizonyították, hogy azok nemesi szülőktől származtak és nemesi előjoggal éltek, valamint hogy ezek fiai is ugyanazon nemesi előjoggal élnek... Mindezeknél fogva a megye Karátsonyi Simont, Gratiánt és Emmanuelt a valóságos nemesek sorába iktatja.«

Kérdés most már, hogyan történhetett az, hogy a fentebbiek szerint már különben is nemes Karátsonyiak részére Mária Terézia királynő 1749-ben címéreslevelet ad? A felelet erre igen egyszerű. A Karátsonyiak ugyanis a Peró-féle lázadás lecsillapulta s főleg az azt követő tűzvész után, minthogy az reájuk nézve nemcsak nagymérvű anyagi veszteséggel járt, hanem egyszersmind okmányaiknak is majdnem teljes megsemmisülését eredményezte,

azon kérelemmel járultak a királynőhöz, hogy eddigi nemességüket újabb címerlevélben megújítani és őket címerbővítésben részesíteni kegyeskedjék. A királynő kérelmezők bokros érdemeit tekintetbe véve, kérelmüknek készörömet eleget tett, az udvari kancellaria azonban részükre tévesen egy egészen új nemességről szóló címerlevelet állított ki. A Karátsonyiak alattvalói hódolattal fogadták ugyan a királynő ezen kegyét, de nem késték egyszersmind az új nemesség adományozása ellen tiszteletteljesen óvást emelni a királynő tudomására hozva már előbbi nemes voltukat. Az ekkor adományozott nemesi címert azonban, mely az ősi címernek csak egyszerű bővítése volt, ez időtől fogva használatba vették.

Ha végig tekintünk most már a Karátsonyi család által kezdetől fogva használt címereken, úgy meg kell különböztetnünk a család ősi, a Mária Terézia által 1749-ben bővített nemesi és az 1859-ben Karátsonyi Guidó és utódai részére adományozott grófi címert.

Az ősi címér, melyből mint csirából előbb az 1749-iki nemesi, majd az 1859-ben nyert grófi címér fejlődött, a családnál őrzött különböző ereklyék tanúbizonyosága szerint, nem volt más, mint »a címerpajzs kék mezéjében balra fordult syren (hableány) kezében az apostoli kettős kereszttel.« Ez ősi címerkép szerintem egyszersmind a nemesség adományozásának korát is megfejtí, a mennyiben alig tévedek, ha ezen címeradományozást a családnak az eretnek keleti egyház kebeléből a kath. egyház kebelébe való áttérése idejére, azaz a XVIII. század második évtizedére teszem. Legalább erre vall az eretnekesség tengeréből mintegy felszálló és kezében a kereszténység és pápai hatalom, melynek főnhatóságát a család átterésakor elismeri, diadaljelvényét, az apostoli kettős keresztet tartó hableány.

Az ősi címér helyébe azonban 1749-től kezdve a Mária Terézia által ez évben adományozott címér lép s használatban van ez a családnál 1859-ig, a nemesi családnak grófi rangra emelései. Ezen második címér, melynek leírását folyóiratunkban következőleg adtam, »a négyelt pajzs ezüst szív-pajzsában mérleg, az első és negye-

dik kék mezőben arany kettős keresztet tartó syren, a második és harmadik vörös mezőben fehér, arany szarvú ökor látható. Pajzstartó egy pánczélos, vágásra kész emberi kar kivont karddal. Foszlányok jobbról: kék-ezüst, balról: vörös-arany.« a család ősi címerének csak egyszerű bővítése volt; a mennyiben a címerpajzs első és negyedik kék mezéjének címerképe egyszerűen az ősből lett átvéve, a második és harmadik vörös mezőben előforduló ökor pedig a család akkori tagjai által nagyban üzött marhatenyésztésre, míg a szív-pajzsban a mérleg, az igazság symboluma, a család fejének, Karátsonyi Kristóf-nak Szamosújvárt azon korban viselt bírói tisztére vonatkozik.

Ezen második címert is azonban alig egy százados használat után Karátsonyi Guidónak, a magyar haza és tudomány körül szerzett elévülhetetlen érdemei kiszoritották, hogy helyet engedjenek a még fényesebb és címerszerző érdemeinek még jobban megfelelő grófi címernek, mely a hazafias magyar-örmény családok közül ez esetben jutott először és a mai napig még utóljára osztályrészül. Igen is Karátsonyi Guidó (szül. 1817. aug. 7., meghalt 1885. szept. 15.) volt az, ki emberbaráti s jótékony célú intézetek javára, mint egy második Széchenyi István gróf, pénztárát megnyitotta és vagyonából félmilliónál nagyobb összegre rugó alapítványokat tett. Nevezetesen, hogy csak a legfőbbekre szoritkozzam, 1858-ban Rudolf néhai trónörökös Ö Fenségének születése emlékére különböző intézetek segélyezésére 105,000 ft., a magyar nemzeti színház nyugdíj-intézetének 13,600 ft., a magyar nemzeti zenedének 5250 ft., kiházasítási alapítványra, mely az évenként tartatni szokott »Rózsa-leány ünnepélyt« eredményezte, 20,000 ft. stb. adományozott.

Karátsonyi Guidónak, ki különben is minden előhaldást célzó mozgalomban páratlan tevékenységet fejtett ki, ezen érdemei hívták fel az uralkodó figyelmét, hogy őt, a nemcsak őseinél, de erényeinél fogva is nemes férfiút törvényes utódaival egyetemben Bécsben 1859. február 7-én kelt legmagasabb elhatározásával előbb osztrák birodalmi

grófságra emelje, mely méltóságát utóbb 1874. márczius 14-én Magyarországra is kiterjesztette.

A családnak ezen grófi czimerét a Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv adatai nyomán a következőkben adhatom: »Négyelt pajzs, a 3. és 4. mező közé beékelt mezővel és vágott szív-pajzs-szal; ebben fönt vörös mezőben koronás arany kétfejű sas, lenn ezüst mezőben fekete mérleg. A nagy pajzs 1. és 4. kék mezőben szemközt fordult koronás syren, melynek halfarka jobbra (balra) hajlik; baljában (jobb-jában) balra (jobbra) ezüst kettős keresztet tart, jobb-ját (bal-ját) csipőjére illeszti. 2. vörös mezőben jobbra fordult, két hátsó lábán álló ezüst bika, arany nyakörvvel, arany szarvakkal, patákkal és farkkal. 3. vörös mezőben egyenest álló, szemközt fordult természetes medve, jobb első lábával egy kivont kard arany markolatát, baljában annak hegyét fogva, vízszintesen maga előtt tartja. 5. befelé hajlott szélű beékelt mezőben ágaskodó, jobbra fordult kék párducz, tor-kából és füleiből kitörő tűzzel, jobb-jában babérkoszorús kivont kardot tart, baljában levágott török főt. Öt sisak; sisakdiszek: 1. (középső) a sas; takaró: arany-vörös. 2. a medve; takaró: ezüst-vörös. 3. a kinövő syren; takaró: ezüst-kék. 4. a kinövő bika; takaró: ezüst-vörös. 5. a kinövő párducz, mind miként a pajzsban; takaró: ezüst-kék. Pajzstartók: jobbról koronás kétfarkú természetes oroszlán, balról koronás arany griff, mind kettő nyakán lelogó arany láncz. Jelmondat vörös szalagon arany betűkkel: »Pietate, Honore et Perseverantia.«

Ha e grófi címert közelebb bonczkés alá vesszük, azonnal feltűnik, hogy itt is annak alapelemeit az ősi és az 1749-ben Mária Terézia által bővített nemesi címér képezi s így a már előttünk ismeretes habléány, mérleg és ökör (bika) címerképekkel itt is találkozunk. Új bővítés nyer azonban ezen grófi címér az uralkodóház címerképén, a kétfejű sason kívül első sorban a Marczibányi család¹⁾ czimeréből, melyből a medve és másodsorban Grác

¹⁾ Karátsonyi Guidó neje puchói és csókai Marczibányi Mária (szül. 1834., meghalt 1876.) volt, kivel 1851-ben kelt egybe.

városa¹⁾ czimeréből, honnan a párducz címerképet kölcsönzi.

A gróf Karátsonyi család 1859-től kezdve ezen címerrel él és míg egy részről soha sem feledi, hogy »Nobilitas unica est virtus,« addig más részről ősei erénydús pályáján haladva jelmondatához »pietate, honore et perseverantia« hiven széles e hazában tetteiben százezreknek gyujt világító fáklyát.

Befejezem most soraimat azzal, mivel br. Apor Péter kezdte meg metamorphosisait:

»Et haec meminisse iuvabit.«

Dr. Temesváry János.

Nagy Theodosius császár emlékezete az örmény egyházban. *)

I.

A keletrómai császárság egyik leghatalmasabb keresztény uralkodója, Nagy Theodosius rendkívüli hódolatnak és tiszteletnek képezi tárgyát a régi örmény egyházban. Még az első keresztény császárról, Nagy Constantinról sem szólnak az egyházi emlékek oly áradozó magasztalással, mint ő róla. Hosszú időközön át mint szentet tisztelték s manapság is helyet foglal neve Keleten úgy a katolikus, mint az ó-hitű örmények szent életrajz-gyűjteményeiben.

Theodosiust, a kitől, mint a római birodalom nagyságának fentartójától, a pogányok sem tagadhatták meg csodálatukat, több egyházi író és zsinat mintaképül állítja

¹⁾ A család egyik előkelő tagja huzamosabb időn keresztül Grác város első ötvöse volt.

²⁾ E. Chasrel, Histoire de la destruction du paganisme dans l'empire d'Orient. Paris, 1850. — Lebeau, Histoire du Bas-Empire. Nouv. edit. Paris, 1824. Nève, l'Arménie chrétienne, Louvain, 1886.